

Dârülmülk Konya

TARİH, KÜLTÜR, SANAT VE MEDENİYET
2024/5

Vefatının 750. yılında Sadreddin-i Konevî

ÖZEL SAYI

Türkiye'nin en büyük ihya projesi olan Darü'l-Mülk Projesi

Selçuklu Darü'l-Mülk'ü
Konya'da tarihi değerleri
korumak için çalışırken bir
yandan da bu değerleri
yarınlara aktararak
yaşatmaya devam ediyor.

"Darü'l-Mülk Sergi Sarayı
iki önemli sergiye ev
sahipliği yapıyor. Birincisi
'Türkiye Selçuklu Hanedan
Sergisi', ikincisi 'Türkiye
Selçuklu Sikkeleri Sergisi'.
Sikke Sergisi'nde 2 bin 764
tane Anadolu'da basılan
Anadolu Selçuklu
Devleti'ne ait sikkeleri
sergileniyor.

Selçuklu Sultanları Sergisi'nde ise
Alaaddin Camisi'nin haziresinde
bulunan 12 Selçuklu Sultanı'nın 6 yılı
aşkın bir zaman üzerinde yoğun
çalışmalar sonucunda oluşturulan
silikon heykelleri sergileniyor. Bu
heykeller yüzde 90 benzerlikle
sultanların ölümünden bir gün
önceki hallerini yansıtıyor. 20 tane
silikon heykel burada ziyaretçilere
Selçuklu Medeniyetini ve Konya'yı
anlatmak için ziyaretçilere ve tarih
severlere büyük bir fırsat oluşturuyor.

Dârülmülk Konya

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ADINA SAHİBİ
Uğur İbrahim Altay

YAYIN KURULU
Ahmet Emre Bilgili
Azmi Özcan
Beşir Ayvazoğlu
Coşkun Yılmaz
Erhan Afyoncu
Hilmi Şenalp
Mahmut Erol Kılıç
Mustafa Fayda
Mustafa S. Küçükbaşcı
Özkul Eren
Şükrü Koyuncu

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa S. Küçükbaşcı
Coşkun Yılmaz

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Ahmet Çalışır

EDİTÖR
Necdet Yılmaz
Sinan M. Filibe

SANAT YÖNETMENİ
Özkul Eren

GRAFİK TASARIM ve UYGULAMA
Kesik Çizgi

FOTOĞRAF
İsmail Küçük

İstanbul Üni. Nadir Eserler Kütüphanesi (İÜNEK)
Türkiye Yazma Eserler Kurumu (YEK)
IRCICA

2024-5

BASKI
Seçil Ofset

100. Yıl Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No: 77
Bağcılar-İstanbul

www.secilofset.com • Sertifika No: 44903

İLETİŞİM

Konya Büyükşehir Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Mevlana Kültür Merkezi Çimenlik Mahallesi
Aslanlı Kışla Caddesi No: 8 Karatay/KONYA

Tel: 444 55 42

web: www.konya.bel.tr • darülmülk@konya.bel.tr

MERHABA...

“Dârülmülk Konya”, bu sayısında, anılan bu coğrafi mekâna ruh veren kıymetlerimizin en önemlilerinden Sadreddin-i Konevî’ye misafir oluyor. Geleneğimiz, Konevi nisbesini bir isim gibi algılamış olduğundan, yapılan her bir “Konevî” atfı, akla hemen onu getirmiştir. Konevî’nin yaşamış olduğu döneme gelinceye kadar Konya siyâsî, sosyal, ilmî, fikrî ve sâir birçok yönden çok değerli ilim ve fikir insanları yetiştirmişti. İslâm dünyasının kalbinin attığı mühim merkezlerden birisiydi. Fakat bu kutlu belde hicrî 7., milâdî 13. asırda çok yönlü bunalım ve sarsıntının da odağında yer almış, Moğol ve Haçlılar gibi dış, Babaîler gibi iç sıkıntılarının tesiri kendisini bütün gücüyle hissettirmişti. Böylesi bir kriz çağında, İslâm dünyasının muhtelif bölgelerinden gelen adanmış dimağların burada karar kılıp ve yine burada ilim, sanat ve düşünce üretmeleri, halka ümit aşulamaları bir tesadüf olmasa gerektir.

Mubyiddin İbnü’l-Arabî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Velî, Abî Evran ve Yunus Emre gibi her biri kendi alanında kurucu bir kimliğe sahip şahıslar yaşadıkları asırda sadece yerel ve bölgesel değil, evrensel bir dil geliştirdiler. Kadim pek çok disiplinin imkânlarından istifade edilerek, onların mezcinden oluşan bu yeni düşünce ekolünün temsilcilerine “Muhakkik” veya “Ehl-i Tabkik” denilmiş, ortaya koydukları düşünce sistemi de “Tasavvuf Metafizigi” olarak adlandırılmıştır. Mubyiddin-i Arabî’nin bir talebesi ve takipçisi olarak Sadreddin-i Konevî, üstadının görüşlerini sadece sistematik bir hâle getirmekle kalmamış, aynı zamanda daha üst bir dil ve bakış açısıyla onları yeni bir forma büründürmüştür. O yüzden İbnü’l-Arabî “En Büyük Kurucu” (Şeyh-i Ekber) sayılırken “Konevî” de “Büyük Kurucu” (Şeyh-i Kebîr) kabul edilmiştir.

Sadreddin-i Konevî, çağdaşı Mevlânâ ve Hacı Bektâş-ı Velî ile yakınlık kurmuş; Hacı Bektâş’tan, yetiştirdiği bir talebesini Konya’ya göndermesini istemişti.

İslâm tarihinin yetiştirdiği abide şahsiyetlerden birisi olan Sadreddin-i Konevî’nin eserlerinin en azından önemli bir kısmı dilimize kazandırıldı, düşünce dünyası hakkında önemli çalışmalar yapıldı. Bununla birlikte, bizzat kaleme aldığı, okuduğu ve okuttuğu kitapları dergâhının kütüphanesine vakfetmesine, zaman içerisinde muhtelif ilave ve çıkarımların

tespiti için sayımlar yapıldığına dair arşiv vesikalarının bulunmasına rağmen dünyanın en önemli hazinelerinden sayılacak bu malzemeler hak ettiği şekilde korunabilecek şartlara kavuşturulmuş mudur? Onların üzerinde kıymetleriyle mütenasip proje ve çalışmalar yapılmış mıdır? Dahası, bir Konevî monografisi ortaya konulabilmiş midir? Bu suallere olumlu cevap vermemiz pek mümkün gözüküyor.

Konya Büyükşehir Belediyemiz övünç kaynağımız olan tarihi şahsiyetlerimizin tanınması ve tanıtılmasına yönelik gayretleri, yukarıdaki sorulara müspet cevaplar vereceğimiz günlerin yakın olduğunun habercisi gibi gözükmektedir. Bu derginin çıkması için her zaman bizi teşvik eden ve önünü açan belediye başkanımız Uğur İbrahim Altay'a, dergimize emek veren yazarlarımıza ve diğer emeği geçenlere müteşekkirimiz.

Dergimizin bu sayısında, Sadreddin-i Konevî hakkında yirmi beş civarında özgün makale, çeviri ve röportajın yanı sıra, bu büyük düşünür hakkında yapılan çalışmalarla ilgili bir bibliyografya denemesine de girilmiştir. Ayrıca özel sayımızda yer alan görsel malzeme de büyük emek mahsulüdür. Ülkemizin önde gelen fotoğraf sanatçılarında İsmail Küçük bu özel sayının Konya fotoğraflarını çekmiştir. Sadreddin-i Konevî ile doğrudan ilgili bilgi, belge, eser ve mekân görsellerine yer verilmiştir. Makalelerin ilmi orijinalliyi yanında görsel malzemenin de bolluğu, belgesel değeri ve birebir Konevî ile ilişkili olması özel sayımıza ayrı bir değer katmıştır. Bu vesileyle yola beraber çıktığımız ve beşinci sayının "Konevî özel sayısı" olması için özel gayret gösteren aziz dostumuz Mustafa Sabri Küçükkaşçı'yı rahmetle anıyoruz.

Sadreddin-i Konevî'yi rahmetle anıyor. Özel sayının, o büyük âlimin 750. vefat yıldönümü olan 2024 senesinde, büyüklüğüyle mütenasip çalışmaların fitilini ateşleyeceğini temenni ediyoruz.

Yayın Kurulu

İÇİNDEKİLER

6
SADREDDİN-İ KONEVÎ, MECMAU'L-BAHREYN VE ŞEREFÜ'L-
MEKAN
DÂRÜLMÜLK

8
SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN HAYATI VE EĞİTİMİ
DİLAVER GÜRER

20
KONEVÎ'NİN BABASI, SULTANLARIN HOCASI, ALİMLERİN ŞEYHİ,
DÜNYANIN GÖZBEBEGİ: ŞEYH MECDÜDDİN İSHAK
HAŞİM ŞAHİN

30
EKREM DEMİRLİ İLE SADREDDİN-İ KONEVÎ ÜZERİNE
FEYZA KETENCİ-ZEHRA BETÜL AKSOY

38
SADREDDİN-İ KONEVÎ CAMİİ VE TÜRBESİ
YAŞAR ERDEMİR

57
KONEVÎ: TASAVVUFU BİR HAKİKAT YOLU OLARAK
TEMELLENDİRMEK
ABDULLAH KARTAL

72
13. YÜZYIL KONYA'SINDA BİR İRFAN KANDİLİ: SADREDDİN-İ
KONEVÎ VE ESERLERİ
BETÜL GÜRER

82
HOCA-TALEBE DEĞİL, İKİ MESLEKTAŞIN İLİŞKİSİ: İBNÜ'L-ARABÎ
VE SADREDDİN-İ KONEVÎ
FEYZA KETENCİ

90
SADREDDİN-İ KONEVÎ İLE HZ. MEVLÂNÂ İLİŞKİLERİ NASILDI?
MEHMET DEMİRCİ

104
SULTAN ABDÜLAZİZ VE SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN SADREDDİN-İ
KONEVÎ CAMİİ VE TÜRBESİ'NİN TAMİRİYLE İLGİLİ ARŞİV VESİKALARI
COŞKUN YILMAZ

122
SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN KENDİ DİLİNDEN İLMÎ VE İRFANÎ
SERÜVENİ
FATİH YILDIZ

136
SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN DERSLERİNDE BULUNAN MEŞHURLAR
MEHMET EREN

156
SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN VAKIF KÜTÜPHANESİ
TUNA TUNAGÖZ

170
MAĞRİB VE ENDÜLÜS'TEN KONYA'YA İLİM-İRFAN YOLCULUĞU:
SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN YAKTIĞI ÇERAĞ ÜZERİNE
NADİR KARAKUŞ

178
CELVETÎ GELENEĞİNDE KONEVÎ İZLERİ
HASAN KAMİL YILMAZ

186
SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN EMANETLERİNİN İZİNDE
BEKİR ŞAHİN

200
KONYA ŞER'İYYE ŞİCİLLERİNE GÖRE SADREDDİN-İ KONEVÎ VAKFI
VE KÜTÜPHANESİ İLE İLGİLİ BERATLAR
RECEP KANKAL

208
KONEVÎ ZÂVİYESİ'NDE KUDÜSLÜ BİR SÛFÎ: ABDÛLLATİF-İ KUDSÎ
ABDÜRREZZAK TEK

216
SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN TALEBESİ MÜEYYEDÜ'D-
DİN-İ CENDÎ'NİN "NEFHATÜ'R-RÛH VE TUHFETÜ'L-
FÛTÛH"UNDA İNSAN
SEFER SOLMAZ

223
SADREDDİN-İ KONEVÎ'NİN HAREZM TASAVVUF
DÜŞÜNÇESİNE TESİRİ: KÛBREVÎ ŞEYHİ KEMÂLEDDİN
HÛSEYİN EL-HÂREZMÎ'NİN MESNEVÎ ŞERHİ ÖRNEĞİ
SÜLEYMAN GÖKBULUT

230
SADREDDİN-İ KONEVÎ'YE GÖRE MÂNEVÎ KİŞİLİK
GELİŞİMİ SÛFÎ PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRME
İBRAHİM İŞİTAN

244
SADREDDİN-İ KONEVÎ'DE TEMİZLİK: TEMİZLİK
İBADETTİR, İBADET DE TEMİZLİKTİR
VAHİT GÖKTAŞ

253
KONEVÎ'NİN ÂYET YORUMLARINDA İLÂHÎ MAİYYET
VE TENZİH
MEHMET TABAKOĞLU

264
SADR-İ KONEVÎ VE ANADOLU SELÇUKLU EMİRLERİNE
MERSİYESİ
VEYİS DEĞİRMENÇAY

271
ERKEN DÖNEM İSLÂM TARİHİNDE FELSEFEYE KARŞI
MİSTİSİZM: KONEVÎ-TÛSÎ YAZIŞMALARI
WILLIAM C. CHITTICK
ÇEV. FEYZA İŞİK GÜLER

287
SADREDDİN-İ KONEVÎ İÇİN BİR BİBLİYOGRAFYA
DENEMESİ
ZEHRA BETÛL AKSOY

SADREDDİN-İ KONEVÎ İLE HZ. MEVLÂNÂ İLİŞKİLERİ NASILDI?

MEHMET DEMİRCİ

Sadreddin Konevî konusunu ilk olarak bundan çeyrek asır evvel, sanırım 1988 senesinde, o zamanki Selçuk Üniversitesi'nin düzenlediği Sempozyumda sunduğum bir tebliğde ele almıştım. O günden bu yana bayli gelişmeler oldu. Konevî'nin bütün eserleri çalışkan ilim adamı Ekrem Demirli tarafından Türkçe'ye çevrildi. Bu defa benden Dârülmülk Konya dergisi için benzer konuda bir yazı istendi. Bunun üzerine o yıllarda yazdıklarımı kısmen güncelleyerek tekrar kaleme aldım.

Anadolu Selçukluları dönemi Türkler'in bu topraklarda yerleşme ve kök salma devridir. Haçlı seferleri, Moğol istilası gibi çok büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun yanında bir takım cemâlî tecelliler de bu coğrafyada bu zaman dilimi içinde gerçekleşti. Bunlardan en çok dikkati çeken ve kalıcı olanı şudur: Bu devirde, Anadolu'nun dinî-tasavvufî düşünce bakımından verimli bir senteze sahne olduğu görülüyor. Orta Asya'nın dinamik, yapıcı gazi-derişleri, güneydeki Şam, Basra, Bağdat'ın tasavvufî birikimi ve Endülüs'ten süzülüp gelen yüksek seviyede tasavvuf tefekkürü gibi çeşitli fikir ve meşrepler Anadolu'da birleşmiş, hal hamur olmuş ve yeni bir terkibe kavuşmuştur. Bu ortamda isimleri dikkati çeken ve tesirleri günümüze kadar devam edenler vardır. İşte bu terkîbin meyvelerinden ikisi Sadreddin-i Konevî ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'dir.

Mevlânâ Celâleddin ve Sadreddin-i Konevî on üçüncü asır Anadolu'sundaki iki önemli

şahsiyettir. Her ikisi de şöhretlerini Konya'da elde ettikleri gibi, en verimli çalışma ve eserlerini de bu şehirde vücûda getirmişlerdir. Yaşları hemen hemen aynı olup, doğum ve ölüm tarihleri birbirine oldukça yakındır. Tam adı Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yusuf b. Ali olan Sadreddin-i Konevî, Mevlânâ birbirine yakın tarihlerde doğmuşlardır. Hz. Mevlânâ 604/1207, Sadreddin-i Konevî ise 606/1209 doğumludur. Vefatları da birbirine yakındır, Mevlânâ'nın Hakk'a vuslat günü 672/1273 iken, Konevî ondan sekiz ay kadar sonra 673/1274 senesinde vefat etmiştir.

Bunlardan Hz. Mevlânâ tanınmışlık bakımından daha şanslı sayılır. Eserleri eskiden beri Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde çokça okuna gelmiştir. Üç çeyrek asırdan bu yana ise bütün kitapları defalarca Türkçe'ye çevrilmiştir. Mevlânâ, gül bahçeleri ortasındaki türbesinde, uzaklardan görünen Kubbe-i Hadrâ'nın altında, yakınları ve yârânî ile birlikte huzur içinde yatarken, her geçen gün artan milyonlarca ziyaretçisinin dualarına muhatap olmaktadır.

Sadreddin-i Konevî ise bir mahalle arasındaki ahşap malzemedен oluşan konik bir parmaklık altındaki üstü açık sayılan mütevazı kabri içinde medfundur. İleride görüleceği üzere bu her iki büyük zâtın türbeleri hâl-i hayatlarındaki yaşayışlarına tezat teşkil edecek manzaraya sahiptir.

Menâkıbü'l-ârifîn,
YEK

Sadreddin-i Konevî'den bahsederken Taşköprizâde, "ulûm-i şer'iyeye ve ulûm-i tasavvuf meyânını câmî, mecmau'l-bahreyn..." diye bahsederse de Konevî'nin eserleri, alabildiğine felsefi bir üsluba sahip olduğundan bunların geniş halk kitleleri arasında fazla rağbet görmesi beklenemezdi. O yüzden tercümeleri de gecikmiştir. Ama son yıllarda onun daha çok tanınmaya başladığı, ziyaretçilerinin de kısmen arttığı söylenebilir. Şunu da gözden irak tutmamak gerekir: Hz. Mevlânâ sağlığında bir tarikat pîri olmak iddiasında bulunmamışsa da oğlu Sultan Veled'in teşkilatçı özelliğiyle Mevlevîlik kısa zamanda Anadolu coğrafyasında yayılmış ve birçok Mevlevî Dergâhı açılmıştır. Haliyle bu durum Hz. Mevlânâ'nın ve eserlerinin

geniş halk kitleleri nezdinde tanınmasına yol açmıştır. Sonunda Hz. Mevlânâ ve Mevlevîlik din, tasavvuf ve kültür hayatımızda önemli bir yere sahip olmuştur.

Sadreddin-i Konevî ise Muhyiddin İbn-i Arabî'nin takipçisi ve ilk elden temsilcisi olarak bilinirse de mensup olduğu Ekberîlik, öteki tarikatlere benzer bir teşkilatlanmaya ve tekke gibi mekânlara sahip olmadığı için, Mevlevîlik gibi geniş kitlelere hitap ettiği söylenemez. Ekberîlik, dolayısıyla Sadreddin-i Konevî daha çok entelektüel çevrelerde tanınmıştır. Ancak şu da var ki Ekberî anlayış öteki tarikat mensuplarının üst tabakalarında oldukça etkili olmuşsa da bu tesir daha çok İbn-i Arabî'nin eserlerini okumak şeklinde kendini göstermiştir. Belirtmeye

çalıştığımız gibi Konevî ve eserleri daha dar bir elit zümre arasında bilinirdi denebilir.

*

Bu makalede, aynı zaman diliminde ve aynı şehirde yaşamış olan Sadreddin-i Konevî ile Hz. Mevlânâ'nın karşılıklı münâsebetleri üzerinde durmak istiyoruz. Görebildiğimiz kadarı ile, Mevlânâ'nın kendi eserlerinde Sadreddin'le doğrudan ilgili beyanlara pek sık rastlanmamaktadır. Sadreddin-i Konevî'nin eserlerinde de aynı durumun söz konusu olduğunu sanıyorum. Bunu da doğal karşılamak lazım, çünkü ikisi aynı dönemde yaşamışlar, kendi devirlerinde, sonraki zamanlarda ulaştıkları şöhrete sahip oldukları söylenemez. Birinin yazdığını ötekini görmesi de, matbaa olmadığından mümkün olmamıştır diye düşünüyorum. Tanışıklıkları ve dostlukları yüz yüze görüşmek ve aynı şehirde yaşamaları itibarıyla birbirleri hakkında duydukları haberler çerçevesinde gelişmiş olmalıdır.

Mevlevî kaynakları içinde Sadreddin-i Konevî hakkında en fazla bilgi Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-ârifîn* adlı eserinde yer alır. Biz de en çok ona dayanarak bilgiler sunacağız. Bilindiği gibi Eflâkî onların belli bir şöhrete ulaşmalarını müteakip, yani dönemlerinden bir asır sonra yaşamıştır (v. 761/1360).

*

Kaba çizgilerle ifade edersek Sadreddin-i Konevî, İbn-i Arabî'nin eğitimi altında yetişmiş, Anadolu'da onun fikirlerini yayan ve temsil eden en önemli şahsiyet olarak dikkati çekmiştir. Kendisi şer'î ve tasavvufî ilimlere vâkîf olup, bilhassa Hadis öğretimi ile tanınmıştır. Varlıklı idi, Selçuklu başkenti Konya'da önemli bir içtimaî mevkie sahipti. İlim ve fikir çevreleriyle olduğu kadar, idareci zümrelerle

de münasebetleri gelişmişti. Saltanat kavgaları sırasında Anadolu Selçuklu beyleri arasında bir nevi elçilik veya arabuluculuk görevi yüklendiğine dair ifadelere rastlanmaktadır.

Sadreddin'in annesinin Selçuklu sarayına mensup olduğu nakledilir. Bu mensubiyetin mahiyeti hakkında farklı rivayetler vardır. Bazı menkıbelerde annesinin hükümdarın kız kardeşi olduğu vurgulanır. Onun için söylenen "sultan oğlu" ifadesi böyle menkıbelere dayanır. Bazı menkıbelerde ise sultanın âzatlı câriyesi olduğu söylenir. Bununla birlikte Konevî'nin hayatının maddî çizgileri hakkında fazla bilgi yoktur. Ancak Melevî kaynaklarında bazı mâlumata rastlanmaktadır. Ekrem Demirli'ye göre bu menkıbeler özellikle Melevî kaynaklarında zikredilenler, Konevî'nin zâhidliği önemsemeyen "mülûkâne" yaşantısı hakkındaki rivayetlere kaynaklık etmiş olmalıdır. Biz de daha ziyade bu kaynaklara dayanarak Sadreddin-Mevlânâ münasebetlerini incelemeye çalışacağız.

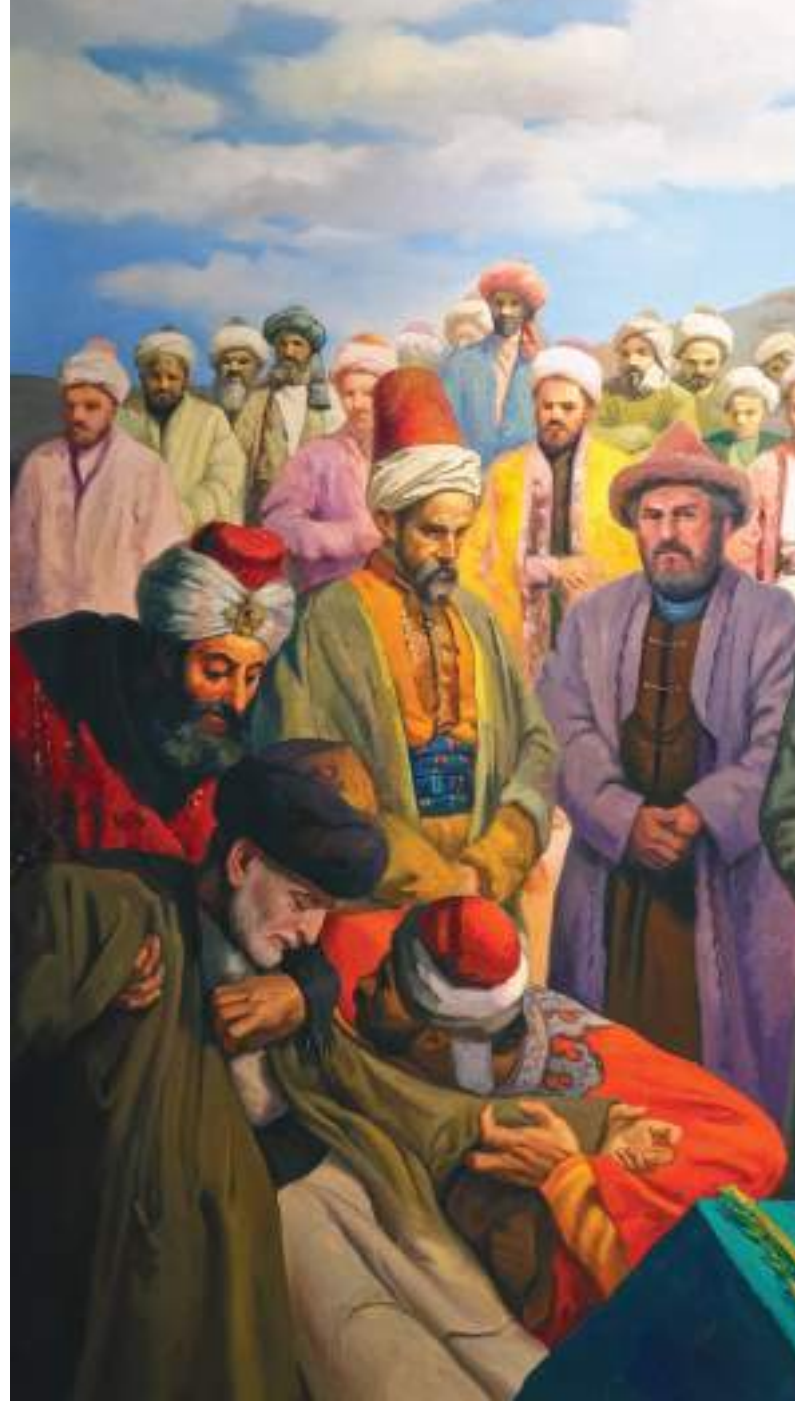
Soğukluk Günleri

On üçüncü asır Konya'sındaki bu iki mühim simanın araları acaba nasıldı? Başlangıçta Sadreddin ile Mevlânâ'nın arası iyi değildir, kendisi Mevlânâ'yı beğenmemekte, hatta inkâr etmektedir. Görünüşe bakılırsa, muhâlefet günlerine ait olmak üzere Eflâkî şu hadiselerle yer verir:

Bir gün, Mevlânâ dostları ile birlikte Şeyh Sadreddin'in zâviyesine ziyarete giderler. Zâviyeye yaklaştıkları zaman kapıdan çıkan bir hizmetçi, "Şeyh zâviyede yoktur." der. Böyle bir karşılama tavrına kızan Mevlânâ söylenmekten kendini alamaz: "Sus be adam! Bir şey sorulmadan cevap verme. Şeyhin sana bu kadar şeyi de mi öğretmedi?" der.

Uzaklardan gelen zengin bir tacirin bazı soruları vardır. Konya'da şehrin şeyh ve bilginleri ile görüşmek ister. "Şeyhülislâm, zamanın biricik muhaddisi, din ve yakîn ilimlerini bilen birisidir." diyerek Sadreddin'i tavsiye ederler. Kıymetli hediyelerle ziyaretine gidince onu debdebeli bir hayat içinde görür. Hizmetçiler, köleler, hâcipler, kapıcılar ve harem ağaları bulunmaktadır. Bu durumu gören tacir hayal kırıklığına uğrar ve sualine de cevap alamaz. Bunun üzerine Mevlânâ'ya gider, onu daha mütevazı şartlar içinde bulur ve tatminkâr cevap alarak maksadı hâsıl olur. Buradaki kaynağımızın Mevlânâ'yı övmeye sadedinde bu bilgileri vermesi tabiidir. Ne var ki İbrahim Hakkı Konyalı'nın *Konya Tarihi*'nden öğrendiğimize göre Sadreddin-i Konevî'nin gerçekten hayli emlak ve gayr-i menkule sahip varlıklı birisi olduğu anlaşılıyor. Prof. Nafiz Uzluk da Mevlânâ ile Sadreddin'i şu satırlar ile karşılaştırır: "Birincisi ömrünü medresede geçirmiştir, ikincisi kendi evini ilim tedris edilecek bir yurt yapmış, daha ziyade hadis ilmindeki kudreti ile Muhyiddin İbn-i Arabî'nin felsefesini yaymaya çalışmıştır. Talebesi arasında mühim simalar bulunmuş, ihtişam ve debdebe ile emir gibi yaşamış, fakat adına tarikat bırakmamış, oğlu ve torunu tanınmamıştır."¹

1 Osman Ergin, "Sadreddin Konevî ve Eserleri", Şarkiyat Mecmuası II, 1957, s. 64. Şu ifadeler de bu mealdedir: "Sadreddin çok zengindi. Evi adeta bir konaktı. Hizmetçileri, aşçıları, uşakları vardı. Evinde nefis yemekler pişer, Konya'nın ileri gelenleri ziyaretine gelirdi." Aksaraylı Kerimüddin, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, (Müsâmenetü'l-Ahbar tercümesi) çev. M. N. Gençosman, Ankara 1943, s. 211'de F. N. Uzluk'a ait not.

Sadreddin-i Konevî'nin Hz. Mevlânâ'nın cenaze namazını kıldırması sabnesi, Konya Panorama Müzesi

Eflâkî'ye göre Konevî, Celâleddin'e olan muhalefetini, onu beğenmeyişini gördüğü bir rüya ile değiştirecektir. Sadreddin, bir kaç defa rüyasında kendisini Mevlânâ'nın ayağını ovarken görür. Bu durum hayretini mucip olursa da Mevlânâ, yine rüyada: "Canın sıkılmasın, bu işler böyledir, bazan siz bizim ayağımızı bazan da biz sizin ayağınızı ovarız. Bizim aramızda birlik vardır, yabancılık yoktur." deyip kaybolur. Bu hadiseden sonra araları düzeler, karşılıklı sevgileri artarak devam eder.

Tasavvufî hayatta rüya mârifet, hikmet, vaaz, irşad, uyarı vb. hususların kaynağıdır. Pek çok dînî ve ahlâkî hakikate rüyada vâkıf olunmuştur. Birçok sûfî, zâhid ve velî gördüğü rüyaya göre hayatına ve davranışlarına yön vermiştir. Rüyalar bir tür sembolik dil kabul edilir. Bunun için tabire ihtiyaç duyulur. Rüya tabiri "Uykuda yaşanan olayların enfûsî ve âfâkî yönlerini ayırt edip bir karîne ile onların ötesindeki hakikate geçme" demektir.

Rüyada ayakları ovmak kişinin geçmişteki hatalarından kurtulması ve ruhunu arındırması anlamında yorumlanabilir. Böyle bir rüya aynı zamanda yeni bir başlangıç yapmaya da işaret eder. Yeni bir döneme adım atmak veya hayatında yeni bir başlangıç yapma anlamı taşır. Kişinin zorlu bir işin üstesinden geleceğine veya kazanç elde edeceğine işaret eder.

Unutmamalı ki Konevî'nin bu rüyasını nakleden bir Mevlevî'dir ve bu şekilde yorumlara vâkıf olduğu düşünülebilir. Nitekim bu olayın ardından konumuz olan iki büyük şahsiyetin ilişkileri daha iyi bir noktaya gelmiştir.

Fusûsü'l-bikem,
TIEM 1933

Başlangıçta soğuk olan Sadreddin-Mevlânâ münasebetlerinin yavaş yavaş düzeldiği görülüyor. Fakat Mevlânâ arada bir mesafe bırakmaya dikkat gösterir. İşte bir örnek: Sultan Rükneddin'in mükellef bir daveti vardır. Konya'nın ileri gelen büyükleri çağrılmıştır. Davetliler birer ikişer gelmektedir. Nihayet Mevlânâ içeri girer. Taht'a yakın bir yere, sedire gelmesi için ısrar edilirse de gelmez. Ortadaki havuzun kenarına ilişir. Sadreddin durumu kurtarmak için bir iltifatta bulunmak ister. "Her şey sudan hayat bulur."² der. Mevlânâ ise bu

iltifata itibar etmez: "Hayır, belki Tanrı'dan hayat bulur." der.³

Mevlânâ'nın bu mesafeli tavrına bir örnek de şudur: Bir gün Sadreddin: "Bu gece Mevlânâ'yı Tanrı'ya o kadar yakın gördüm ki onunla arasında bir kıl bile sığmıyordu." der. Bu sözü Mevlânâ'ya anlattıkları vakit: "O hâlde o oraya nasıl sığıdı? Çünkü ortağı olmayan Tanrı'nın birlik âlemine hiçbir şerik ve benzer sığmaz. Hz. Peygamber: 'Benim Allah ile öyle anlarım olur ki o zamanda, o yakınlıkta hiçbir mukarreb melek ve nebiyi-i

² "Bütün canlıları sudan meydana getirdik" (En'am 21/30) âyetine telmih var.

³ Feridun b. Sipehsâlâr, *Tercüme-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hazret-i Hudâvendigâr*, çev. Midhat Bahârî, İstanbul 1331, s. 120; aynı eser, çev. Tahsin Yazıcı (*Mevlânâ ve Etrafındakiler*), İstanbul 1977, s. 89.

mürsel benimle boy ölçüşemez.⁴ buyurdu.” der.⁵ Bir küçük târiz de şu meşhur hadisede görülür: Bir mecliste “Başköşe neresidir?” tartışması yapılmaktadır. Herkes fikrini söyler. Sadreddin: “Sûfiler mezhebinde sadr (baş köşe) dergâhlardaki ayakkabı çıkarılan yerdir.” der. Mevlânâ’ya göre ise “Baş köşe yârin bulunduğu yerdir.”

İlerleyen Dostluk

Başlangıçta Mevlânâ’ya ve semâa muhalif bulunan Sadreddin’in nihayet onunla dost olduğu, birçok önemli davet ve toplantılarda birlikte buldukları görülüyor. Birbirlerine olan yakınlık ve güvenleri artmaktadır. Bir gün Sadreddin, Mevlânâ ve bir grup ileri gelen zevât Meram bağlarında gezintiye çıkarlar. Mevlânâ topluluktan ayrılıp bir değirmene gider. Geri dönmeyince aramaya koyulurlar. Nihayet onu değirmen taşı karşısında semâ ederken bulurlar. Mevlânâ dönmekte olan değirmen taşını kastederek: “Tanrı hakkı için Sübbûh Kuddûs diyor.” der. Sadreddin tasdik eder: “Ben ve Kadı Sırâceddin o anda hissedilir bir şekilde değirmen taşında Sübbûh Kuddûs sesinin kulağımıza geldiğini duyduk.”⁶

Artık ziyaretler daha bir dostluk havası içindedir. Sadreddin’le Mevlânâ arasında cereyan eden karşılıklı ikram, incelik ve tevazu sahneleriyle dolu bir hadise şöyledir: Sadreddin cuma namazlarından sonra bir meclis tertib eder; âlimler, dervişler,

meraklılar dinlemeye gelirdi. Fikrî tartışmalar olur, Sadreddin de sonuca bağlardı. Bir gün bu meclise Mevlânâ da geldi. Sadreddin yerinden kalkıp seccadesini ona ikram etti. Mevlânâ razı olmadı. Hiç olmazsa birlikte oturalım, diye ısrar ettiyse de kabul ettiremedi. Bunun üzerine: “Şol seccade ki sen oturmağa yaramaya, bize dahi yaramaz.” diyerek seccadeyi topladı ve bir kenara attı.

Kalabalıklardan uzak ve daha mahremiyetli durumlarda Mevlânâ bu tevazu tavrında ısrar etmeyecektir. Samimi bir Mevlânâ muhibbi olan Eflâkî aynen şöyle yazar: “Bir gün Mevlânâ şeyhler şeyhi (...), muhaddislerin Sultanı Şeyh Sadreddin’i görmeye gitmişti. Sadreddin Mevlânâ’yı tam bir ağırlama ile karşılayıp kendi seccâdesine oturttu. Kendisi de onun karşısında iki dizi üzerine edeple oturup murakabeye durdular ve nurla dolu huzur deryasına daldılar (...). Sadreddin’in bir dervişi vardı. Mevlânâ’ya ‘Fakirlik nedir?’ diye sordu. Mevlânâ cevap vermedi. Sual üç defa tekrarlandı. Sadreddin çok üzüldü. Mevlânâ gidince dervişine: ‘Terbiyesizlik ettin, Mevlânâ’nın cevabı hareketinde idi, tam derviş velîlerin huzurunda susar...’” dedi.

Sadreddin’in Mevlânâ’ya hürmet ve inancı artarak devam etmekle beraber, kendi ihtisası olan Hadis sahasındaki bir hâdise ilgi çekicidir:

Bir gün Şeyh Sadreddin hadis dersi ile meşguldü. Mecliste ileri gelen kimseler vardı. Mevlânâ da geldi. Sadreddin o günkü dersi Mevlânâ’nın vermesi için ricada bulundu.

4 “Lîmaallahi vaktün” hadisi için bkz. Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 244; Ali Yardım, *Mesnevi Hadisleri*, Damla Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 87; Kuşeyrî, *Risâle*, 70 (Telvin-Temkin bahsi).

5 Eflâkî, *Menâkıbü’l-Ârifîn*, Tahsin Yazıcı neşri, metin, II, Ankara 1980, s. 609-610; aynı eser Tahsin Yazıcı çevirisi (*Ariflerin Menkıbeleri*), İstanbul, 1966, s. 30.

6 Eflâkî, metin, I, 318, terc. 309; Câmî, *Nefahâtü’l-Üns*, çev. Lâmiî Çelebi, İstanbul 1289, s. 633; Ali Şîr Nevâî, *Nesâyimü’l-Muhabbe*, hazırlayan, Kemâl Eraslan, İstanbul 1979, s. 363; Beduzzaman. Fûruzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, çev. Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul, 1986, s.160.

Hız. Mevlânâ her bir hadisi açıklarken, başka hadisler ve vürûd sebeplerini de dikkate alıp o kadar işitilmedik mânalar çıkarıp derinlere daldı ki, herkes hayran oldu. Sadreddin de hayret ve gıptasını gizleyemedi, hatta bazı tereddütlere kapıldı. Nihayet rüyasında Hız. Peygamber'in teyidiyle ve lehinde beyanıyla Mevlânâ'nın açıklamaları hakkındaki tereddütleri tamamen zâil oldu.⁷

Sadreddin ile Mevlânâ aynı saflarda veya biri imam öteki cemaat olarak birlikte namazlar kılmışlardır. Aralarındaki münasebetlere ışık tutması bakımından burada iki rivayete yer vereceğiz: Bir gün bir mecliste bulunuyorlardı. Akşam namazı vakti gelmişti. Necmüddin Dâye (Râzî) imam oldu. Her iki rekâta da Kâfirûn sûresini okudu. Mevlânâ, Sadreddin'e latife yollu: "Zâhir budur ki birini sizin için, birini bizim için okudu!" dedi.⁸ Bu rivayetin Sadreddin ile Mevlânâ arasında meşrep farklılığı olduğunu söyleyenleri haklı çıkaracak bir mahiyet arzettiğini belirtmeliyiz.

İkinci rivayetimiz Sadreddin'in imamlığı ve Mevlânâ'nın onu nasıl bir gözle gördüğüne dairdir: Gene ileri gelenlerin bulunduğu bir topluluk var. Akşam namazı kılınacak. Herkes Mevlânâ'nın imam olmasını ister. O ise: "Biz abdallardanız, nerede olsa oturup kalkarız. İmamlık sabit-kadimler ve tasavvuf ehli insanlara yararlı der ve namazı kıldırması için Sadreddin'e ricada bulunur, kendisi de ona uyar. Namaz

bitince iltifatını esirgemez: "Kim ki takva sahibi bir imamın arkasında namaz kılsa, sanki Peygamber'in arkasında namaz kılmış gibi olur."⁹ der.

Rivayetlerden anlaşılan o ki Sadreddin Mevlânâ'ya karşı samimi bir şekilde dostluk gösteriyor ve yakınlık duyuyordu: Bir gün Muînüddin Pervâne'nin evinde büyük bir semâ toplantısı vardı. Zamanın ileri gelenleri de orada idi. Mevlânâ'ya karşı Sadreddin şu rubâiyi okudu: "Sensiz gökten inen âyetleri kim haber verebilir? Ey sırları keşfeden söyle! Hakikat âlemindeki nükteleri kim çözebilir?" Sonra samimi bir şekilde Mevlânâ'ya saygılı hareketlerde bulundu.

Sadreddin'in samimiyetini şuradan anlıyoruz ki saygı ve takdirlerini sadece huzurunda değil, gıyabında da ortaya koymaktan ve ifade etmekten geri kalmazdı: Bir gün Mecdüddin-i Cendî şöyle der: "Ben bugün mecliste Mevlânâ ne söylerse kabul etmeyeceğim, o cevapsız kalıncaya kadar elimden geleni yapacağım." Sadreddin ise bunun doğru olmadığını ihtar ederek, tarikat büyüklerini imtihan etmenin hatalı olduğunu söyler, fakat dinletemez. Biraz sonra Mevlânâ gelip kapıdan girer girmez "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah" der. Orada kimsenin itiraz edemeyeceği bu söz karşısında mahcup duruma düşen Mecdüddin özür diler. Ayrıca Sadreddin'in Mevlânâ'yı çekiştirmek isteyenlere, karşı koyduğu da görülür.

7 Eflâki, metin, I, 392-393, terc. I, 381-382; A. Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, İstanbul 1959, s. 236. Rüyasında Hız. Peygamber'i gördü, gitti elini öptü. O da: "O hadisin mânâsı ve benim maksadım Mevlânâ'nın izâhı gibidir. Ona ilâve edilmiş değildir" dedi. Sadreddin sevinçle uyandı. Ertesi gün Mevlânâ dergâhının kapısından girince Mevlânâ kendisine: "Doğrusu seni şahid ve müjdeci olarak gönderdik" (Ahzâb 33/45 ve Feth 48/8) âyetini okudu. Eflâki, aynı yer.

8 Câmî, *Nefahat* terc. 491; Füzûzanfer, a.g.e., 169; F. N. Uzluk aynı yerde not olarak Kâfirûn sûresinin meâlini verdikten sonra şunları yazar: "Demek ki Mevlânâ'nın Sadreddin'e söylemek istediği şu: Sizin inancınız size, benim inanışlarım da bana. Çok mânâlıdır."

9 Bu sözlerin, bir kelime farklılıkla, hadis olarak rivayeti vardır: Bkz. *Keşfü'l-hafâ*, II, 355; Zeylâi, *Nasbu'r-râye li-ahâdisi'l-Hidâye*, Hindistan 1393/1973, II, s. 26.

Mesnevî,
Mevlânâ Müzesi

Gıyâbında ise daha bir saygı doludur. Sadreddin'den Mevlânâ'nın mânevî hâlleri sorulduğu vakit verdiği cevap, onun üçüncü hicri asrın iki meşhur sûfilerinden bile üstün olduğu şeklindedir. Der ki: "Eğer Bayezid el-Bistâmî (v. 261/874) ve Cüneyd el-Bağdâdî (v. 297/909) bu devirde yaşasalardı, bu Tanrı erinin atının eğer örtüsünü omuzlarında taşırlardı ve bu hizmeti canlarına minnet sayarlardı. Muhammed dininin fakirlik sofrası da odur, biz tufeyli gibi ondan istifâde ediyoruz."

Mevlânâ da bu dostluğa karşılık vermiş ve Sadreddin'e fazlasıyla ilgi göstermiş olmalı ki Mevlânâ'nın en yakınlarından biri olan Çelebi Hüsameddin bir gün şöyle sormaktan kendini alamaz: "Siz muhaddis Şeyh Sadreddin'e çok inâyet ve riâyette bulunuyorsunuz. Acaba şeyh muhakkık mı, yoksa mukallit midir?" Sual sahibini tatmin için midir, yoksa aralarında varlığından söz edilen meşrep farkının bir

tezâhürü müdür, bilinmez; Mevlânâ'nın cevabı ilgi çekicidir: "Şeyh vallahi mukallittir, sizin tahkikinize nisbetle mukallittir." der.

Ömrünün son senelerinde Mevlânâ'nın da Sadreddin'e karşı samimi bir muhabbet hissiyle dolu olduğu anlaşılıyor. O ağır hastadır, artık vefatı yaklaşmıştır. Ziyaretçiler gelip gitmektedir. Dudaklarının kuruluşu gitsin diye şerbet sunmak isterler, fakat kabul ettiremezler, kimsenin elinden almaz. Nihayet Sadreddin verince reddetmez ve bir kaç yudum içer. Duygulanan Sadreddin üzüntüsünü şöyle dile getirir:

"Yazık yazık, Hüdâvendigâr'ın mübârek vücûdundan mahrum kaldığımız vakit hâlimiz nice olur?" demekten kendini alamaz.

Belki aynı gün ayrılacağı sırada veya son bir hasta ziyaretinde Sadreddin Mevlânâ'ya sağlık temennisinde bulundu ve Allah'tan şifâlar diledi. Mevlânâ'nın mukabelesi ise şöyle oldu: "Bundan

*Sadreddin-i Konevi
Türbesi ve camii*

sonra Tanrı sizlere şifâlar versin, âşıkla mâşuk arasında bir kıl gömlekten başka bir şey kalmadı. Bunu da soyup çıkarmalarını ve nûrun nûra kavuşmasını istemiyor musunuz?” Sadreddin yanındakilerle birlikte gözyaşları dökerek ayrıldı.

Sadreddin Mevlânâ'nın Namazını Kıldırıyor

Ölüm anına yakın sahip olunan duygu ve düşüncelerin samimiyetinden şüphe edilmez. Mevlânâ'nın cenaze namazını kıldırarak üzere Sadreddin-i Konevî'yi seçmesi ona olan sevgi ve alâkasının en önemli delillerinden biri olsa gerektir. Bu durum ayrıca “o zaman Konya’da bulunan yüksek şahsiyetler arasında onun

mevkiini gösterir.” Bu konudaki rivayetleri şöyle toparlayabiliriz:

Çelebi Hüsameddin, vefatına yakın Mevlânâ'ya namazını kimin kıldırmasını istediğini sorar. O da: “Şeyh Sadreddin hepsinden evlâdır.”, der. Zamanın ileri gelen âlim ve kadılarının onun namazını kıldırarak istedikleri bilinirse de, Mevlânâ'nın vasiyeti ile bu özel lütuf Sadreddin'e nasib olur. Nihayet vakit saat gelir. Sadreddin Mevlânâ'nın cenaze namazını kıldırarak için ilerlediği vakit birden hıçkırarak kendinden geçer. Daha sonra toparlanarak namazı kıldırır ve ağlar. Rivayete göre o sıradaki hayret ve sarsıntısının sebebi, namazı kıldırarak için ilerlediği vakit, önünde sıra sıra dizilmiş melekleri ve mücessem olarak Hz. Peygamber'i görmüş olmasıdır.

Sipehsâlâr ise bu manzara karşısında Sadreddin'in iyice kendini kaybettiğini, bunun üzerine imâmete Kadı Sirâceddin'in geçerek Mevlânâ'nın namazını onun kıldırıldığını kaydeder.

Mevlânâ'dan Sonraki Günler

Mevlânâ'nın vefatından sonra bir süre daha yaşamış olan Sadreddin, onun irtihâline hayli üzülmüş görünüyor. Bir ziyafette mahfil emîri Kemâleddin, Sadreddin'e hitâben: "Âlemde İslâm dininin şeyhi..." diye seslenince, Mevlânâ'yı kastederek şöyle demekten kendini alamaz: "Dünyada İslâm'ın şeyhi bir kişiydi, o da gitti. Böylece onun ölümünden sonra cemiyetimizin bağı çözüldü. Mânâ gerdanlığının ortasındaki inci kayboldu. Artık bundan sonra işlerin ve cemiyetin düzeni bozulacaktır."

Bilindiği gibi Mevlânâ'nın temâyüz ettiği hususlardan birisi bazı vesilelerle semâ etmesidir. Her devirde olduğu gibi o zamanlarda da semâa karşı olanlar vardı. Mevlânâ'nın sağlığında bu konuda resmî bir yasaklama getiremeyen bazı fakihler, vefatından sonra ortamı kendileri için daha müsait hissetmiş olmalılar ki vezir Pervâne'ye başvururlar. Semâm haram olduğunu, yasaklanması gerektiğini söyleyip ısrar ederler. Bunun üzerine Pervâne Sadreddin'in fikrini almak ister. Bu konuda Sadreddin'in cevabı şöyledir:

"Bana inanırsanız, Mevlânâ'ya saygınız varsa bu işe müdahale etmeyin (...) velîlerden yüz çevirmek uğursuzluk getirir. Velîlerin bu türlü bid'atleri peygamberlerin sünnetleri mesâbesindedir. Allah'ın işaretini olmadan

onlardan bir şey sâdır olmaz." Pervâne bu sözlere uyar, istek sahipleri de dağılır. Sadece câiz görmekle kalmayıp, Mevlânâ'nın çağdaşı başka bazı mutasavvıflar gibi, Sadreddin-i Konevî'nin de semâ ettiği bilinmektedir. Hatta bizzat kendi zaviyesinde semâ toplantıları yapılmıştır.

Sadreddin-i Konevî aynen Mevlânâ gibi, o günün bazı halk âdet ve geleneklerine karşı müsâmahalı görünüyor. Ölen bir delikanlının anne ve babası, o devrin âdeti icâbı cenâzenin önünde gûyendelerin bulunmasını ve gazeller okumalarını ister. Ahî Ahmed diye birisi: "Bu, şeraitte bid'attir, câiz değildir." diyerek engel olur. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled araya girer, kendisi de gûyendelerin bulunmasını istemektedir. İhtilâfın hâlli için Sadreddin'e baş vurulur. O da Bahâeddin Veled'i haklı bulur ve şöyle der: "Bu tıpkı şuna benzer: Bir halife bir âriften Cüneyd mi yoksa Bayezid mi büyüktür? diye sorar. Ârif: Bu ikisinden daha büyük bir adam lâzımdır ki bu iki velî arasındaki büyüklüğü ve fazileti tâyin edebilsin. Velîlerin güzel bid'atleri peygamberlerin sünnetleri gibidir, bunları kaldırmak doğru değildir." der.¹⁰

Netice itibariyle, aynı tarihlerde ve aynı şehirde yaşamış olan Sadreddin ile Mevlânâ Celâleddin arasında yakın bir dostluk olduğu ortaya çıkarıyor.¹¹

Ekberîlik ve Mevlevîlik Birbirine zıt mıdır?

Burada Sadreddin-iKonevî ile Mevlânâ'nın görüş ve fikirlerinin mukayesesine girmemiz sözkonusu değildir. Ancak bir istitrad yapmadan

10 Eflâki, metin, II, 823-824, terc. II, 232-233; Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Konya 1977, s. 59-60. Buna mukabil Sadreddin-i Konevî'ye atfedilen bir Vasiyetnâme'de, kendi cenâze töreninde cenâze okuyucularının bulunmasını istemediği dikkati çeker. Bkz. O. Ergin, a.g.m., s. 81, 82; *Konya Tarihi*, 497.

11 Nihat Keklik, a.g.e., s. IX.

Konevî Türbesi

geçemeyeceğiz. Şöyleki: Rahmetli olmuş iki değerli araştırmamızın, Abdülbaki Gölpınarlı (1900-1982) ve Ahmet Ateş'in (1913-1966), yazdıklarına bakılırsa, Sadreddin'in mensup olduğu düşünce sistemi ile Mevlânâ'nın düşünce sistemi neredeyse zıt kutuplar şeklinde takdim ediliyor. Gölpınarlı'ya göre: "Padişahça yaşayan Sadreddin ile yoksulca yaşayan ve tam bir halk adamı gibi olan Mevlânâ'nın arası her şeyden önce inanış bakımından açıktı. Sadreddin, İbn-i Arabî mümessili idi, onun yolu ise bilgi ve tevil yolu, Mevlânâ'nınki aşk ve cezbe yolu idi."¹²

Ahmet Ateş'e göre ise: Anadolu'da İbn-i Arabî'nin fikirlerine ancak Mevlânâ'nın fikirleri karşı koyabilirdi. Fakat *Mesnevî*'nin iki büyük şârihi, İsmail-i Ankarevî (v. 1041/1631) ile Sarı

Abdullah Efendi (v. 1071/1661) bütün *Mesnevî*'yi ilk harfinden başlayarak sonuna kadar, arada bir irtibat olup olmadığına bakmadan, İbn-i Arabî'nin varlık birliği nazariyesine göre şerh ettiler. Bu suretle Mevlânâ'nın fikirleri tamamıyla bozulmuş ve ortadan kaldırılmış olduğu gibi, Türkiye'de hâkim yegâne tasavvuf telâkkisi İbn-i Arabî'nin telâkkisi oldu.¹³

İbn-i Arabî ve Sadreddin-i Konevî'nin temsil ettiği düşünce ile Mevlânâ'nın fikirleri arasında bu derece farklılık veya muhâlefet olduğu görüşüne katılmak, kanaatimizce mümkün değildir. Aralarında yabancılık değil, birlik olduğuna dâir, Eflâkî'nin rivâyetine evvelce işaret etmiştik. Mevlânâ gibi Konevî de sûfi bir düşünür olduğu için, onun düşünce kaynağını da her şeyden önce İslâmî inançların teşkil etmesi tabii bir vâkiadır. Yine bir mutasavvıf olarak Sadreddin insan aklının bağımlı (mukayyed) olduğuna, hakikatleri kavramak için mükâşefe ve müşâhede'ye ihtiyaç bulunduğuna inanır. Bu yüzden de filozofların rasyonalizmine zıt bir tavır takınır.¹⁴ Bu durum Mevlânâ için de aynıyla vâkidir.¹⁵

Aslında bu beraberlik tasavvuf düşüncesinin özelliğinden kaynaklanmaktadır. Hemen bütün mutasavvıflar hadiselerle tevhidçi bir gözle bakmışlar, her biri kendi üslup ve imkânları ile, bir olan Hakikat'in izah ve tafsili ile meşgul olmuşlardır. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da İbn-i Arabî ağırlıklı düşüncenin hâkim olduğu doğrudur. Lakin bunda en büyük âmil, mesela Köprülü'ye göre İbn-i Arabî değil, "...onun karanlık ve müphem nazariyelerini şâirâne bir vecd ile canlandıran ve bu suretle çok mahdut bir zümre arasından çıkarıp daha

12 Bkz. A. Gölpınarlı, a.g.e., 232, 233.

13 Bkz. Ahmet Ateş, "Muhyiddin Arabî", İA, VII, 554.

14 Bkz. Nihat Keklik, "Sadreddin Konevî Düşüncesinde İnsan Kader ve Ahlâk", İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, IV, İstanbul 1964 s. 65, 71

15 Meselâ bkz. Mevlânâ, *Mesnevî*, çev. Veled İzbudak, I, beyit: 3467 vd, III, beyit: 2505 vd, IV, beyit: 2831 ve beyit: 3322 vd.

geniş bir kitleye yayan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'dir."¹⁶

Konevî ve İbn-i Arabî ile Mevlânâ arasında aykırılık bir yana, tam bir beraberlik bulmak bile mümkündür. Son yıllarda neşredilen kıymetli bir *Fusus* şerhinin takdim yazısında aynen şu satırlara yer verilir:

"İslâm tasavvufunun bu iki büyük eseri (*Fusûsu'l-Hikem* ve *Mesnevî*), biri mensur Arapça, diğeri manzum Farsça, aynı mânâ ve hakikatleri dile getirmektedir (...) *Fusus*'un mücmel cümlelerindeki fikirleri *Mesnevî* beyitleri ile şerhedilmiştir. *Fusus* ile *Mesnevî* ve diğeri büyük sûfilerin eser ve sözlerindeki mânâ birliği, üslûp ve terimleri ne kadar farklı olursa olsun, Hakk'ın ve hakikatin bir olduğunun (...) delili olarak kabul edilebilir."¹⁷ Bu birliğin tezâhürlerini şârihlerde de görebiliyoruz. Mesela meşhur *Mesnevî* şârihi İsmail-i Ankarevî aynı zamanda İbn-i Arabî'nin *Nakşül-Fusûs*'unu şerh etmiştir. Kezâ son devir Mevlevîlerinden Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-hikem*'in güzel bir şerhini yaptığı gibi, kendisinin değerli bir *Mesnevî* şerhi de bulunmaktadır.¹⁸

Mevlânâ'nın eserlerinde doğrudan doğruya Sadreddin-i Konevî'den bahsetmediğine evvelce işaret etmiştik. *Mesnevî* şârihlerinden bazılarına göre ise durum böyle değildir. *Mesnevî*'nin birinci cildinde şu mealde bir beyit vardır: "Rabbü'l-âleminin mânâ denizi olan Şeyh-i din: 'Mânâ Allah'tan ibârettir' (el-mânâhüvallah) demiştir." Buradaki "Şeyh-i din" tâbiri ile kastedilen acaba kimdir? Bazı şârihlerce bu, Sadreddin-i Konevî olabileceği gibi, bazılarınca

Muhyiddin-i Arabî, Attar veya bir başkası da olabilir. Gerçekten bu zâtların fikirleri arasında "Mânâ Allah'tan ibârettir." anlamında ifâdeler bulunabilir. Gölpınarlı ise bu görüşlere şiddetle muhâlefet göstererek, şârihlerin yanıldığını, burada kastedilen kimsenin Şemseddin-i Tebrizî olduğunu ısrarla belirtir.¹⁹

Sonuç olarak şunu söylemeliyiz ki ilk sıralarda değilse bile zaman içinde, Sadreddin-i Konevî ile Mevlânâ Celâleddin'in yakın dostluk ve iyi münâsebetler içinde buldukları açıkça görülüyor. Mevlânâ'nın, cenâze namazını Sadreddin'in kıldırmasına dair vasiyeti bunun bir delilidir. Bazı meşrep farklılıkları olmakla beraber, birer sûfi olarak ortak görüşlere sahiptirler.

Bu vesile ile aşağıdaki soru ve düşüncelere de yer vermeden geçemeyeceğiz: Söz konusu asırda Anadolu'da her sahada olduğu gibi, tasavvufî düşünce alanında da yeni bir terkibin teşekkülünden söz etmiştik? Bu terkibin iki önemli unsuru, evvelce Horasan ve Orta Asya'da gelişen tasavvuf cereyanı ile, Endülüs'te gelişen cereyan gibi görünüyor. İşte Mevlânâ ile Sadreddin'in, adı geçen cereyanların temsilcileri olarak dikkati çektiklerini düşünebiliriz. Bu yeni terkip sonucu gelişen tasavvuf anlayışdır ki uzun asırlar Selçuklu ve Osmanlı Türkiye'sinde hâkim anlayış olarak kitleleri mayalamaya devam etmiştir. Metafizik konulara daha çok yer veren Sadreddin ile ilâhî aşka ağırlık veren Hz. Mevlânâ, aynı hakikati dile getiren fakat farklı üslûplar kullanan iki büyük şahsiyet olarak dikkati çekerler.

16 Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1980, s. 246

17 Mustafa Tahralı, Ahmet Avni Konuk'un *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, I, takdim kısmı, İstanbul 1987, s. XI

18 Bkz. Ahmet Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, I, hazırlayanlar: M. Tahralı – S. Eraydın, İstanbul 1987.

19 Bu konuda bkz. İsmail Rusûhî Ankarevî, *Şerhu'l-Mesnevî*, İstanbul 1289, I, s. 608; Tâhiru'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, I, kitap: 5, s. 1524, İstanbul 1966; A. Gölpınarlı, *Mesnevî Şerhi*, I, XXXVIII ve 572, İstanbul 1973; *Mesnevî*, Veled İzbudak terc. Gölpınarlı'ya ait açıklama kısmı, s. 439-442, İstanbul 1942.

TÜRKİYE'NİN EN BÜYÜK AHŞAP KONSTRÜKSİYONLU KAMU BİNASI OLAN ÇATALHÖYÜK TANITIM VE KARŞILAMA MERKEZİ

Türkiye'nin en büyük "Ahşap Kamu Yatırımı" unvanına sahip olan Çatalhöyük Tanıtım ve Karşılama Merkezi; 9500 yıllık bir tarihi ile UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan, Çatalhöyük'ün canlanması ve ziyaretçilerini etkili bir şekilde karşılayabilmesi amacıyla hayata geçirilen bir girişimdir.

çatalhöyük
TANITIM VE KARŞILAMA MERKEZİ

KİTABINI SEÇ OKUMAYA BAŞLA

Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. yayınları bünyesinde yayınlamış olduğumuz kitaplarımızı sizlerle ücretsiz olarak buluşturuyoruz.

www.dijitalkitabim.com

 Dijital
Kitabım

**KONYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ**

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Mevlana Kültür Merkezi Çimenlik Mahallesi Aslanlı Kışla Caddesi No: 8
Karatay/KONYA